

Kóródi Márta

A hallgatók olvasási szokásai

Bár az olvasásszociológiai kutatásoknak nagy hagyományai vannak Magyarországon, a magyar népesség olvasási és művelődési szokásai iránti érdeklődésnek új lendületet adtak a PISA-vizsgálatok eredményei. Az OECD szakértői által előkészített, s a világ számos országában lebonyolított kutatásorozat első - elsősorban az olvasási-szövegértési készségekre koncentráló - szakasza hazánk számára lesújtó eredményekkel zárult. Az olvasási alapképesség terén a 15 éves magyar diákokat komoly lemaradás jellemezte: a tanulók teljesítményének értékelésére szolgáló ötfokú skálán a legmagasabb – tehát az ötödik – szintet csupán a fiatalok 5 százaléka érte el, míg egyegyedük – teszteredményei alapján – a legalacsonyabb szintre került. Ez utóbbi diákok technikai értelemben tudnak ugyan olvasni, de az olvasást nem képesek sem új ismeretek elsajátításának, sem pedig valamilyen írott szöveg által közvetített információ feldolgozásának a hatékony eszközeként használni. Az OECD statisztikáinak tanúsága szerint e csoport két elgondolkodtató jellegzetessége a fiúk, továbbá a rossz szociális-kulturális helyzetű családok gyermekeinek nagy száma (Mihály 2002).

Az olvasással mint az egyik kiemelkedően fontos kompetenciával kapcsolatos problémák kezelésének kezdeti lépcsőfokát jelentheti az olvasói attitűdök megváltoztatása. Sajátosnak nevezhetők ebből a szempontból azok az elektronikus médián keresztül újtukra indított kezdeményezések, amelyek számos országban karolták fel a könyvek, mint a kultúraátadás hagyományos és nélkülözhetetlen eszközei népszerűsítésének ügyét. A magyarországi Nagy Könyv-mozgalomhoz hasonló örömteli próbálkozások érdekességét az adja, hogy éppen az olvasási szokások megváltozásáért felelőssé tett – és sok esetben kárhozott – kommunikációs eszközök segítségével kívánják ismét divatba hozni az olvasást, formálni az olvasói ízlést, s nem utolsósorban ettől remélik a könyvkiadás és – kereskedelem jelenlegi helyzetének pozitív irányú változását is. A fogyasztói társadalom vásárlásra buzdító eszközkészlete nemes célokat szolgáló felhasználásának lehetünk tehát tanúi, amely remélhetőleg eléri célját.

Az olvasás – és elsősorban az értékes, a kutatók által gyakran a magas kultúra területére sorolt irodalmi művek olvasása – nem pusztán szép, hanem valóban hasznos időtöltés is, s minden korosztály életében teret kellene nyernie. A diákok esetében azonban jelentősége felmérhetetlen: iskolai eredményességük, s későbbi boldogulásuk múlhat azon, hogy olvasnak-e szabadidejükben, hiszen az olvasás közvetett hatásain keresztül fejleszti a koncentrációt és a képzelőerőt, javítja a matematikai műveletmegoldó-képességet, más oldalról pedig nem csupán tényszerű ismereteket közöl, hanem az emberi társadalom működését és az emberi jellem sokszínűségét is megismerteti a fiatalokkal. A szociológia nézőpontjából közelítve a kérdéshez megállapíthatjuk, hogy az olvasás – épp a fentiek következtében – a kulturális tőkébe való, s a későbbiek során az egyik legjobban megtérülő befektetés lehet az egyén részéről.

Az adatokról

Az olvasási szokások bizonyos jellegzetességeinek megértéséhez, és a kialakulásukban szerepet játszó összefüggések megvilágításához esetünkben a Regionális Egyetem kutatás kínál terepet, amely egy hátrányos helyzetű térség – Kárpátalja, Partium, valamint Magyarország észak-keleti megyéi – harmadfokú képzésének vizsgálatára, továbbá a középfok utáni képzés iránti társadalmi igények megismerésére és jellemzésére szerveződött. A problémákör feltérképezését két munkafázisban végeztük: elsőként az

ISCED4, majd az ISCED5 szint vizsgálatával foglalkoztunk. Figyelmünket jelen tanulmányban az utóbbira irányítjuk majd.

A Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Tanszékén tevékenykedő, s az imént felvázolt problémák társadalomtudományi vizsgálatára vállalkozó kutatócsoport a 2003-2004-es tanév első szemeszterének beiratkozási időszakában kérdőíves adatfelvételt végzett azon elsőéves egyetemi és főiskolai hallgatók körében, akik a Debreceni Egyetem karain és tagintézményeiben, a nagyváradi székhelyű Partiumi Keresztény Egyetemen, valamint a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskolán kezdték felsőfokú tanulmányaikat. A beiratkozott elsőéves hallgatókat tekintettük tehát alapsokaságnak. A mintavételi eljárás első lépcsőjeként karonként rétegeket képeztünk, ezt követően pedig szisztematikusan választottuk ki az egyes hallgatói csoportokat, mivel nem volt célunk az, hogy mintánk – melynek elemszáma 1574 fő lett – a szakok tekintetében is reprezentatív legyen.

A survey-vizsgálat nyomán született adatbázist a kutatócsoport tagjai már többféle szempontból is elemezték, s eredményeikről tanulmányok és konferencia-előadások sora tanúskodik. Jelen dolgozatunkban a hallgatók kulturális erőforrásokkal való ellátottságának, illetve kulturális fogyasztásának egyik sajátos elemét vizsgáljuk meg: kiemelten foglalkozunk olvasási szokásaikkal, illetve ennek különböző jellemzőivel.

Hipotézisek

Mivel a térbeliség – mindenekelőtt a regionalitás – szempontja kitüntetett szerepet kapott mind a kutatás során, mind az eredmények későbbi interpretációiban, hipotéziseink megfogalmazásakor igyekeztünk mi is – legalább részben – erre a területre koncentrálni a figyelmünket. A kulturális tőke kérdéséről érkező tanulmányok azonban – különösen azok, amelyek a különböző iskolai fokozatokon tanulók jellemzőinek feltárására tesznek kísérletet – igen gyakran a férfiak és nők kulturális fogyasztása közötti különbségek problémáját boncolgatják. Hipotéziseink másik csoportja ebből következően a nem és a kulturális tőke összefüggéseit érinti majd.

A kulturális tőke témájában íródott, s a már említett adatbázis felhasználásán alapuló elemzésekből született értelmezések fontos kiindulópontjául szolgálnak a jelen munkának. Fényes a régióban tanuló nagyváradi és beregszászi felsőoktatási hallgatók anyagi és kulturális tőkével való ellátottságát vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy a partiumi térség – legalábbis a kutatócsoport érdeklődésébe került felsőoktatási vonzáskörzet – nem csupán gazdasági téren rendelkezik bőségesebb erőforrásokkal, hanem a kulturális fogyasztás mutatóinak tükrében is előnyösebb helyzetben van északi szomszédjánál (Fényes 2004). A férfi és női hallgatók helyzetének összehasonlítását a kulturális, anyagi és társadalmi tőkére vonatkozó elméletekre építve Pusztai és Fényes végezte el. Eredményeik arról tanúskodnak, hogy a mintában a lányok saját kulturális tőkéje magasabb a férjhallgatókéénál, s mivel a fiúk szüleinek iskolai végzettségi mutatói jobbak voltak, olvasási szokásai kedvezőbb képet mutattak, mint a lányok esetében, „a lányok az intézményesült kulturális tőkét tekintve mobilabbak voltak, mint fiú társaik” (Fényes – Pusztai 2004).¹

Tanulmányunkban a kulturális fogyasztás korábbiakban csak érintett, speciális területével: a hallgatók olvasási szokásaival foglalkozunk részletesebben. Amint arra már utaltunk, a női hallgatók a saját kulturális erőforrások tekintetében általában előnyösebb helyzetben vannak a férfiakkal: többen és többet olvasnak, s nagyobb körökben a szépirodalmat preferálók aránya is (Fényes – Pusztai 2004). Ennek alapján azt feltételeztük,

¹ A kulturális fogyasztás témájához kapcsolódik a Regionális Egyetem Kutatócsoport tagjának, Nagy Évának a munkája is, aki a problémát a földrajzi mobilitás vonatkozásában vizsgálja.

hogy a két nem közötti különbségek akkor is érvényesülnek, ha tovább pontosítjuk az olvasott könyvek műfaját, azaz – egy precízebb besorolás szerint – elsősorban a lányok közül verbuválódik majd az irodalmi klasszikusok, a versek, továbbá a modern próza értékes alkotásainak olvasótábor. Úgy véltük továbbá, hogy a szabadidős olvasás – tehát az iskola által előírt, vagy a hallgató által önként választott és forgatott szakirodalmon kívüli könyvhasználat – ugyancsak a női hallgatók körében lesz nagyobb arányú. Korábbi olvasásszociológiai vizsgálatok eredményeire (Nagy 2003), és saját megfigyeléseinkre alapozva fogalmaztuk meg harmadik hipotézisünket: amennyiben igaz az, hogy mintánkban a lányok nagyobb saját kulturális tőkével rendelkeznek, mint a fiúk, valószínűleg az Internet-használat is jelentősebb lesz körükben, s ez olvasási szokásaikat is kedvezően befolyásolja majd².

Az olvasási szokások vizsgálata során kikerülhetetlen a határon túli és a magyarországi alminták összevetése. Gereben kutatásai rávilágítottak arra, hogy míg Magyarországon az olvasói ízlés jelentős változásainak lehettünk tanúi az elmúlt évtizedekben —s valamennyi korosztályban határozottan megnőtt a lektúr-irodalom népszerűsége a klasszikusok és a nemzeti irodalom rovására—, addig a határon túli magyar területeken ezek továbbra is megőrizték vezető szerepüket, s tartják élmezőnybeli pozícióikat a legkedveltebb olvasmányokról készült összesítésekben³. Ennek alapján valószínűsítettük, hogy a határon túli fiatalok körében – pontosabban elsősorban a Partium területén – jobbak lesznek a hagyományosan „értékes” jelzővel felruházható irodalom olvasásának mutatói, míg a magyarországi diákok előnye a lektúr-irodalom terén érvényesül majd. Emellett – a partiumi hallgatók nagyobb kulturális erőforrásainak ismeretében – feltételeztük azt is, hogy a nagyváradi egyetem hallgatói olvasnak a legtöbbet szabadidejükben. Végezetül – mintegy érdekességképpen – azt is megpróbáljuk majd kideríteni: vajon a hallgatók könyvválasztását valóban befolyásolja-e a tantervi tananyag, ahogyan azt az olvasásszociológusok feltételezik. Ne felejtjük el: az egyetemi, főiskolai tanulmányaik küszöbén álló, a szeptemberi beiratkozás alkalmával megkérdezett, tehát feltételezésünk szerint javarészt a középiskolai padokból érkező fiatalokról van szó.

Lányok előnyben? A férfi és női hallgatók olvasásszociológiai jellemzői

Mindenekelőtt azonban vizsgáljuk meg a lányok kedvezőbb pozícióiról alkotott hipotéziseink érvényességét⁴. A kutatási problémák ismertetése során felállított sorrendtől némileg eltérve elsőként nézzük meg, hogy valóban a női hallgatókra jellemzőbb-e, hogy a szakirodalom forgatása mellett is szívesen olvasnak⁵.

A táblázatból láthatjuk, hogy a nők körében valóban nagyobb mértékű a szabadidős olvasás: több, mint 50 százalékuk a kötelezően előírt olvasmányok mellett más jellegű irodalmat is vesz a kezébe, sőt a csak szakirodalmat olvasók körében is nagyobb az arányuk. Ezzel szemben a férfihallgatóknak több, mint harmada egyáltalán nem olvas, bár az olvasók között

² Nagy Attila 2003-ban végzett olvasásszociológiai vizsgálata során azt figyelte meg, hogy a mérsékelt intenzitású – heti 1-2, illetve heti többszöri alkalommal történő – Internet-használat pozitívan befolyásolta az olvasásgyakoriságot: a rendszeres olvasók a legnagyobb számban az ő körükből kerültek ki.

³ A lektúr-irodalom kiváló szociológiai szempontú elemzését nyújtja Szekeres Melinda *A populáris regények világa* című könyvében.

⁴ 113 esetben nem volt információnk a megkérdezett neméről. Ezeket a hallgatókat értelemszerűen kihagytuk a fiúk és lányok olvasási szokásainak különbségeivel foglalkozó kérdések vizsgálatánál, így a minta elemszáma ebben a részben 1474 fő volt.

⁵ A kérdőívben a következő kérdéseket tettük fel a diákoknak: „Milyen kötelező szakirodalmat olvasol?“, „Milyen nem kötelező szakirodalmat olvasol?“, „Mit olvasol még a szakirodalmon kívül?“. Kategóriánként 2-2 mű megemlítésére volt lehetőség. A nem csak szakirodalmat olvasók közé azok kerültek, akik az utolsó kérdésre legalább 1 választ adtak. A „nem olvas” kategóriába azok is beletartoznak, akik a korábbi, „Szoktál-e olvasni?” kérdésre igennel válaszoltak ugyan, de a fenti három kérdés egyikénél sem nevezték meg olvasmányaikat.

az ő esetükben is többen vannak azok, akiknek olvasmányélményei nem korlátozódnak a tanulmányaikhoz szükséges irodalomra.

1. táblázat

Az olvasáshoz való viszony a férfiak és nők körében százalékban

	Férfiak	Nők
Nem csak szakirodalmat olvas	48,7	54,9
Csak szakirodalmat olvas	14,2	18,2
Nem olvas	36,9	26,8
Érvényes válaszok száma (100%)	457	950

A következőkben vizsgáljuk meg másik hipotézisünket, amely szerint a lányok a fiúknál nagyobb arányban olvassák a világirodalom klasszikusait⁶.

2. táblázat

A különböző műfajok népszerűsége férfiak és nők körében százalékban

Az olvasmány műfaja	Férfiak	Nők
Realista, klasszikus	8,8	7,5
Lektűr	18,2	26,7
Ismeretterjesztő	11,0	6,4
Romantikus	1,3	6,2
Modern	20,3	24,2
Szakkönyv	5,3	2,1
Vallásos	1,7	2,1
Áltudományos	4,4	3,4
Egyéb	9,2	6,2
Versek	0,8	3,1
Sci-fi, mese	10,1	6,4
Nem könyvet olvas	8,4	5,3
Érvényes válaszok száma (100%)	226	527

A táblázat adatai – részben – alátámasztani látszanak hipotézisünket: a nőkre jellemzőbb mind a romantikus, mind modern műfajú regények, mind pedig a versek olvasása. Másrészt viszont a lektűr-irodalom olvasói is nagyobb arányban kerülnek ki közülük; másképp fogalmazva: a lányoknak valamivel több, mint negyede lektürt olvas. A férfihallgatók körében – a nőkhez képest – valamivel népszerűbbek a klasszikus és realista műfaji kategóriába sorolt alkotások, s az arányok tükrében alig maradnak le a nők mögött a modern szépirodalmi művek olvasásában. Az ismeretterjesztő könyvek, és a tudományos-fantasztikus irodalom is népszerű olvasmányai a fiúknak, s a lányokhoz képest többen vannak közöttük, akik szabadidejükben nem könyvet – hanem például valamilyen magazint – forgatnak. Érdekes, és problémákat felvető kategória az „*egyéb*”-é. Ide azokat a válaszokat soroltuk, amelyek alapján nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy milyen irodalmi ízlése is van a hallgatónak: ha valaki például csak annyit írt, hogy „*romantikus regényeket*”, vagy „*szépirodalmat*” olvas a szakirodalmon kívül, ezt a besorolást kapta. Láthatjuk, hogy a fiúknak csaknem 10 százaléka ebbe a kategóriába került. Nem tudhatjuk, hogy ezek a hallgatók valójában milyen könyveket is kedvelnek, így az is elképzelhető, hogy pontosabb adatok ismeretében a férfiak azokon a műfaji területeken – például a modern, vagy a

⁶ A műfaji kategóriákat Gereben Ferenc és Nagy Attila olvasásszociológiai munkáiból vettük át, s annyiban módosítottunk az eredeti besoroláson, hogy összevontuk a „XIX. századi és korábbi klasszikus, realista”, illetve a „XX. századi klasszikus, realista” kategóriákat. Beillesztettünk további 4 kategóriát is („egyéb”, „versek”, „Sci-fi, mese”, „nem könyvet olvas”), hiszen mi nem Gereben és Nagy kérdéstípusaival dolgoztunk, így a hallgatók válaszai sem illeszkedhettek tökéletesen az eredeti kategóriákba, számunkra pedig célszerűnek látszott a lehető legpontosabb kép magrajzolása saját mintánkról. Az újrakódolást a „Mit olvasol még a szakirodalmon kívül?” kérdésre adott első válaszokon végeztük el, mivel második művet csak nagyon kevesen neveztek meg.

klasszikus-realista próza terén – is kedvezőbb mutatókkal rendelkeznének, amelyeken eddig éppen csak elmaradtak a női hallgatók mögött, vagy éppen csak megelőzték őket. Összességében azonban azt mondhatjuk, hogy a nők az általunk ismert adatok szerint valóban több igényes szépirodalmat olvasnak, és részletesebben, műfaji kategóriánként is ezt az eredményt kapjuk.

A nemek és a kulturális fogyasztás, valamint az olvasásszociológiai jellemzők összefüggéseit firtató harmadik hipotézisünk az Internet-használat és az olvasási szokások kapcsolatát érinti.

3. táblázat

Internetezéssel töltött idő férfiak és nők körében százalékban

Internetezéssel töltött idő	Férfiak	Nők
Naponta legfeljebb 1 óra	74,7	86,2
Naponta több óra	25,2	13,7
Érvényes válaszok száma (100%)	428	867

Elsőként azt néztük meg, hogy a férfiak, vagy a nők interneteznek-e többet. A táblázat azt mutatja, hogy hipotézisünk nem igazolódott be, mert a nők nagyobb része naponta legfeljebb 1 órát internetezik, s a férfiakra jellemzőbb, hogy naponta több órát is eltöltenek a világhálón. A saját kulturális tőke részeként értelmezett Internet-használat vonatkozásában tehát a lányok nem rendelkeznek nagyobb erőforrásokkal a férfiaknál. Hipotézisünk második részét: azt, hogy az Internet-használat pozitív kapcsolatban áll az olvasási szokásokkal, szintén el kell vetnünk, mert az adatelemzés során azt tapasztaltuk, hogy semmilyen szignifikáns összefüggés nincs a számítógép előtt töltött idő, illetve aközött, hogy a diák általában, illetve a megkérdezés idejében olvasott-e, s a Neten eltöltött idő azt sem befolyásolta, hogy a hallgatók szabadidejükben – vagy a szakirodalmon kívül – olvasnak-e.

Határokon innen és túl – az olvasási szokások különbségei

A következőkben áttérünk hipotéziseink második csoportjának vizsgálatára, azaz a magyarországi diákok és a határon túli hallgatók két csoportjának olvasási szokásaiban megfigyelhető különbségeket vesszük górcső alá. Elsőként nézzük meg, hogy a szabadidős olvasás milyen mértékben jellemző az egyes területeken.

4. táblázat

Az egyes olvasmánytípusok népszerűsége a különböző területen élők körében százalékban

	Magyarország	Partium	Kárpátalja
Nem csak szakirodalmat olvas	50,6	65,8	49,6
Csak szakirodalmat olvas	15,6	17,6	27,4
Nem olvas	33,7	16,4	22,9
Érvényes válaszok száma (100%)	1209	70	131

Várakozásainknak megfelelően azt tapasztalhatjuk, hogy a szakirodalmi olvasmányok mellett a legnagyobb arányban a partiumi fiatalok vesznek könyvet – vagy kisebb mértékben folyóiratot – a kezükbe. Ezzel szemben csak szakirodalmat olvasók a legnagyobb arányban a kárpátaljai fiatalok között fordulnak elő, s láthatjuk az utolsó kategória elgondolkodtató eredményét is, amely arról tanúskodik, hogy a régiókban tanulmányait kezdő magyarországi diákok egyharmada egyáltalán nem olvas, s ezzel a „vezető helyet” szerezte meg a három csoportot érintő összehasonlításban.

Ezt követően vegyük szemügyre, hogy az olvasmányok műfaja alapján milyen eltéréseket figyelhetünk meg a vizsgált térségek hallgatóinak olvasási szokásaiban.

5. táblázat

A különböző műfajok népszerűsége a különböző területen élők körében százalékban

Az olvasmány műfaja	Magyarország	Partium	Kárpátalja
Realista, klasszikus	5,1	11,8	25,0
Lektűr	28,1	10	14,7
Ismeretterjesztő	7,1	11,8	5,8
Romantikus	5,1	3,6	7,3
Modern	23,1	25,4	8,8
Szakkönyv	3,2	4,5	0
Vallásos	0,8	6,3	5,8
Áltudományos	3,3	6,3	1,4
Egyéb	7,2	6,3	7,3
Versek	1,2	9,0	2,9
Sci-fi, mese	8,2	0	13,2
Nem könyvet olvas	6,9	4,5	7,3
Érvényes válaszok száma (100%)	618	110	68

Láthatjuk, hogy saját mintánk jellemzői összhangban vannak a korábbi olvasásszociológiai vizsgálatok eredményeivel. A magyarországi diákok egyetlen műfaji kategóriában járnak az élen: körükben kiemelkedően magas a *lektűr-irodalom* olvasása, s ennek közelébe csak a modern széppróza alkotásai zárkóztak fel a szabadidős olvasmányok sorában. A magyarországi fiatalok olvasási szokásaira vonatkozó hipotézisünk tehát beigazolódott.

Ugyanez a helyzet azzal a hipotézisünkkel, amelyet a határon túli fiatalok olvasói ízlésével kapcsolatban állítottunk fel, bár az a zárójelbe tett feltevésünk, miszerint a Partium az olvasmányok műfaja szempontjából legelőnyösebb pozícióban lévő térség, áttételesen nyert igazolást. Láthatjuk, hogy a négy kiemelt kategóriában osztozik Kárpátaljával: a *versek* és az elemzésünkben *modern* műfajúnak tekintett regények a nagyváradi hallgatók között valóban nagy népszerűséget élveznek, ám a beregszászi felsőoktatási intézményekben nagyobb arányban olvasnak *klasszikus-realista* prózát, illetve a *romantika* irodalmát. *Tudományos-fantasztikus* műveket, illetve *meséket* is a kárpátaljai hallgatók olvasnak a legnagyobb arányban, nagyon alacsony azonban körükben a *modern* műfaji kategória olvasottsága. Ne felejtjük el tehát, hogy Kárpátalja előnyösebb helyzete csupán egy-egy műfaji kategória arányainak esetében érvényesül! Ha azonban összesítjük a *realista*, *klasszikus*, a *romantikus*, a *modern* és a *versek* kategóriáinak arányait, a Partium továbbra is kedvezőbb mutatókkal rendelkezik (Partium: 49,8%, Kárpátalja: 44%, Magyarország 34,5%). Saját megfigyeléseink nem mondanak tehát ellent a korábbi kutatások tapasztalatainak (Fényes 2004), rávilágítanak viszont arra, hogy bizonyos szépirodalmi műfajok olvasottsága az adatfelvétel időpontjában nagyobb volt a beregszászi, mint a nagyváradi diákok között. Ezek az eredmények természetesen módosulhatnak, amennyiben az olvasási szokásokat firtató másik két kérdésre adott válaszokat is figyelembe vesszük, erre azonban a jelen tanulmány keretében nem vállalkozunk.

Régióink Magyarországon élő és a határon túli magyar fiataljainak olvasásszociológiai összehasonlítását azon feltevés érvényességének kiderítésével folytattuk, amely a nemzeti irodalom határon túliak körében megfigyelhető nagyobb népszerűségére vonatkozik. Ehhez a hallgatók által a szakirodalom mellett olvasott irodalmi alkotások szerzőinek nemzetiségét vizsgáltuk meg⁷.

A táblázat számadatai valóban azt mutatják, hogy a nagyváradi és a beregszászi felsőoktatási intézményekben tanulók olvasmányainak csaknem kétötöde magyar szerzők

⁷ A kódolásnál tehát kizárólag az irodalmi alkotásokat vettük figyelembe, illetve azokat a műveket, amelyek szórakoztató céllal íródtak: például Vujity Tvrtko, Frei Tamás, vagy Havas Henrik könyveit. A szakkönyvek, ismeretterjesztő, áltudományos vagy vallásos témájú művek viszont e ponton kimaradtak az elemzésből.

alkotása, a magyarországi diákok körében olvasott műveknek azonban csak alig több mint negyede származik magyar szerző tollából. Őva intenénk azonban attól, hogy túl nagy fontosságot tulajdonítsunk ennek az eredménynek, egyrészt az egyes alminták kis elemszáma miatt, másrészt – és legfőképpen – azért, mert ez a felosztás semmilyen minőségi különbséget nem takar, pontosabban nem szolgál információval az adatok mögött rejtőző művek műfaji besorolásáról, vagy irodalmi jelentőségéről.

6. táblázat

A magyar és külföldi szerzők népszerűsége a különböző területen élők körében százalékban

A szerző nemzetisége	Magyarország	Partium	Kárpátalja
Magyar	26,1	39,4	38,7
Külföldi	73,9	60,5	61,2
Érvényes válaszok száma (100%)	456	71	49

A kedvelt szerzők

Tanulmányunk végén nézzük meg, hogy a hallgatók legutóbbi olvasmányainak⁸ összesítésével készült lista alapján milyen szerzők állnak az élen, kinek a műveit olvasták a diákok a vizsgálat időpontjában, vagy nem sokkal azt megelőzően⁹.

Az eredmények részletesebb értelmezése előtt rögtön le kell szögeznünk: nem igazolódott be az a hipotézisünk, miszerint az említéseket jelentősen befolyásolná a tantervi követelmények, hiszen a középiskolai kötelező olvasmányok szerzőinek nevei csak elvétve bukkannak fel összesítésünkben. Ennek oka valószínűleg leginkább abban keresendő, hogy a megkérdezettek – azaz a teljes minta – 28 százaléka 2003 előtt érettségizett, vagyis 72 százalék volt azok aránya, akik valóban a középiskolából kerültek a főiskolákra, egyetemekre. Feltevésünk igazolására jelen esetben nem látunk módot, hiszen olyan kevés lenne az említések száma, továbbá az egyes említések gyakorisága az almintákban, hogy azok nem szolgálhatnának meggyőző kijelentések megfogalmazásának kiindulópontjául.

A táblázatban szereplő 44 név¹⁰ tanulmányozása után megállapítható, hogy a mintánkban szereplő hallgatók legutóbbi olvasmányainak szerzői között csak viszonylag kis számban képviseltették magukat a lektúr-irodalom – egyébként a műfajban legkiemelkedőbb – képviselői, bár az első helyen – 16 említéssel – a *Stephen King* áll. Érdemes megfigyelni, hogy bizonyos szerzők csak annak köszönhetik a listán elért előnyös pozíciójukat, hogy a határon túli fiatalok között is akadt olvasójuk; sőt: *Dosztojevszkij*, *Gárdonyi Géza* vagy *Charles Dickens* fel sem került volna a legnépszerűbb szerzők közé, ha a partiumi vagy kárpátaljai diákok válaszaiban nem szerepeltek volna. A lista egyébként híven tükrözi a lekérdezés időszakának kulturális légkörét is: *Kertész Imre* ilyen kiugró népszerűsége összefüggésben állhat azzal, hogy a szerző alkotását, az azóta méltán híressé vált Sorstalanságot 2002 októberében irodalmi Nobel-díjjal jutalmazták, s *Tolkien* olvasottságán

⁸ A legnépszerűbb szerzők listájának összeállításához két okból választottuk a legutóbbi olvasmányokat, s nem a korábban használt, „Mit olvasol még a szakirodalmon kívül?” kérdésre adott válaszokat. Egyrészt úgy véltük, hogy ez a lista sokkal konkrétabb, sokkal megragadhatóbb olvasmányélményekből született, hiszen ez esetben a hallgatóknak olyan művet – sőt kifejezetten könyvet – kellett megnevezniük, amely a közelmúltban volt a kezükben. Másrészt – amint azt hamarosan látni fogjuk – így lehetőségünk nyílt arra is, hogy más olvasásszociológiai megfigyelésekkel vessük össze saját eredményeinket.

⁹ A táblázatban szereplő számok a következőképpen értelmezendők: az önmagukban álló számok azt jelentik, hogy a szerző csak a magyarországi diákok említéseiben szerepelt. A zárójelben szereplő számok arra utalnak, hogy a szerző neve a partiumi, illetve a kárpátaljai hallgatók olvasmányaiban is felbukkant. Az első számjegye a magyarországi, a második a partiumi, a harmadik pedig a kárpátaljai említések számára utal.

¹⁰ A Bibliát értelemszerűen kihagytuk a szerzőkre vonatkozó összesítésből, bár a táblázatban szerepel. Láthatjuk, hogy a magyar diákok között hárman nevezték meg legutóbbi olvasmányukként, míg a jóval kisebb elemszámú kárpátaljai almintában négyen is.

is növelhetett az a tény, hogy trilógiájából, A Gyűrűk Urából készült filmek vetítése is erre az időszakra esett. Az erdélyi író, *Wass Albert* pedig az elmúlt években fedezte fel magának a magyar könyvkiadás, s műveivel rögtön a legnépszerűbb szerzők közé került: listánkon második helyezést ért el 14 említéssel. Az oknyomozó, tényfeltáró riportkötetek szerzőit egyedül *Vujity Tvrtko* képviseli a listán, míg a korábban ebben a kategóriában verhetetlen *Moldova György* az általunk vizsgált hallgatók körében – egy említéssel – nem tudott bekerülni a legolvasottabbak közé.

7. táblázat

A magyar és külföldi szerzők említéseinek száma

Sorrend	Szerző:	Említések száma (Magyarország + Partium + Kárpátalja):
1.	Stephen King	16
2.	Wass Albert	14 (9+5+0)
3.	Kertész Imre	11
	J.R.R. Tolkien	11 (10+1+0)
4.	Robert Merle	10
	Emily Brontë	10 (5+3+2)
5.	Rejtő Jenő	8 (7+0+1)
	Márai Sándor	7
6.	Biblia	7 (3+0+4)
	Jókai Mór	7 (3+0+4)
	J.K. Rowling	6
	Gabriel Garcia Marquez	6
	Szabó Magda	6
7.	Danielle Steel	6 (5+0+1)
	Dumas	6 (5+0+1)
	Móricz Zsigmond	6 (5+0+1)
	Ernest Hemingway	6 (4+1+1)
	Lórincz L. László	6 (4+0+2)
	Agatha Christie	5
	Robin Cook	5
8.	Vámos Miklós	5
	Vujity Tvrtko	5 (4+1+0)
	Stendhal	5 (3+1+1)
	Gárdonyi Géza	5 (2+1+2)
	Charlotte Brontë	4
	Joseph Heller	4
	Rácz Zsuzsa	4
	Lev Tolsztoj	4
9.	Émile Zola	4
	Milan Kundera	4 (3+1+0)
	Mikszáth Kálmán	4 (3+0+1)
	Verne Gyula	4 (3+1+0)
	Dosztojevszkij	4 (2+1+1)
	Jane Austen	3
	Mihail Bulgakov	3
	Dallos Sándor	3
	Vavyan Fable	3
	Bohumil Hrabal	3
10.	Victor Hugo	3
	Krúdy Gyula	3
	Thomas Mann	3
	Edgar Allan Poe	3
	George Orwell	3
	Charles Dickens	3 (2+1+0)
	Mario Puzo	3 (2+1+0)

Összegzés

A korábbi fejezetek tanúsága szerint az olvasásszociológiai felvetések alapján vallatóra fogott mintánk szinte minden tekintetben a korábbi vizsgálatok tapasztalataival megegyező végkövetkeztetések levonását tette lehetővé. Az általunk választott két elemzési szempont irányából közelítve meg a kutatási eredmények kérdését elmondhatjuk, hogy

egyfelől a lányok, másfelől a határon túli magyar fiatalok rendelkeznek kedvezőbb olvasói attitűdökkel, azaz egy magasabb műveltségi szint kialakításához elengedhetetlen olvasási magatartással. Jelen vizsgálatunkban nem törekedtünk arra, hogy a szülők olvasási szokásait is feltérképezzük, fontos azonban tudnunk, hogy a családi háttér, az otthoni környezetből érkező impulzusok, a szülőknek a könyvekhez fűződő viszonya, könyv-ízlése nagy valószínűséggel erőteljesen befolyásolják nem csupán az olvasás mennyiségi, hanem minőségi paramétereit is. A családi kulturális közeg jelentheti azt a mélyebb összefüggésrendszert, amely a most feltárt különbségek okainak egy részét magában hordozza, s amelynek alaposabb megismerése egy újabb vizsgálat célkitűzése lehet.

Hivatkozott irodalom

- Fényes Hajnalka 2004. A kárpátaljai és partiumi felsőoktatási hallgatók anyagi és kulturális tőkéi. *Educatio*, nyár, 305-308.
- Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella 2004. Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében. Kézirat. Debreceni Egyetem: Neveléstudományi Tanszék
- Gereben Ferenc 2005. Olvasáskultúra és identitás. Budapest: Lucudus Kiadó
- Kozma Tamás 2002. Regionális egyetem. Budapest: OKI
- Mihály Ildikó 2002. PISA – 2000; a hivatalos OECD-jelentés tanulságai. <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?kod=oeed-Mihaly-PISA.html> (2005. 05. 04.)
- Nagy Attila 2003. Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó
- Nagy Éva 2003. „Kultúr-tér” – avagy a lokális szempontok helye és szerepe a kulturális fogyasztás folyamatában. *Educatio*, 2, 297-301.
- Nagy Éva 2005. Vonzások és választások. DE Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program Archívuma.
- Szekeres Melinda 1998. A populáris regények világa. Szociotéka II. Kossuth Debrecen: Egyetemi Kiadó